

HUQUQIY ONG HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH DAVR TALABI

Saloxiddinov Muhammad Jo'rabek o'g'li

TDYU huzuridagi M.S.Vosiqova nomidagi akademik litseyning 1-bosqich 1.12 guruh talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada huquqiy davlat qurishda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning o'rni kattaligi va buning uchun avvalo har bir shaxsning huquqiy immunitetini, huquqiy savodxonlik darajasini yaxshilash masalalari hamda yurtimizda fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirishga qaratilgan islohotlar yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy davlat, qonun, huquqiy ong, jamiyat, huquqiy madaniyat, Konstitutsiya, Prezident Farmoni.

Kirish. Huquqiy demokratik davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish jarayonida, avvalo, har bir fuqaroning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini shakllantirib borish asosiy va muhim vazifa hisoblanadi. Huquqiy davlat qurishning zaruriy sharti - bu qonunlarning so'zsiz bajarilishidir. Qonunlarning bir xilda va so'zsiz bajarilishi har bir shaxsning o'z vazifasiga munosabati va zimmasidagi mas'uliyatni his qilishiga bog'liqdir. "Huquqiy ong bu insonlarning va ularning turli birliklarining hamda butun jamiyatning amaldagi huquq va huquqiy hodisalarga nisbatan qarashlari, g'oyalari, tasavvurlari yig'indisidir" U.Tajixanov va A.Saidovlar o'zlarining Huquqiy madaniyat nazariyasi nomli kitobida huquqiy madaniyatga shunday ta'rif berishadi: "Huquqiy madaniyat deganda jamiyatda qaror topgan huquqiy tizimning darajasini, xalqning bu huquq tizimidan xabardorlik darajasini, fuqarolarning qonunga bo'lgan hurmati, huquqiy

normalarning ijro etilish darajasi, huquqqa rioya qilmaganlarga murosasiz bo'lish, qonunga itoatkorlik darajasini tushunamiz"¹

Fuqarolarning yuksak huquqiy ongi va huquqiy faolligi ma'rifiy jamiyatda huquq ustuvorligining, huquqiy davlatning poydevoridir. Fuqarolarning huquqiy ongini shakllantirish, huquqbuzarliklarning oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashishning zarururiy talablaridan biridir. Haqiqattan ham shunday, huquqiy immunitet shakllangan shaxsga tashqaridan kirib keladigan yot g'oyalar, qarashlar, qonunga xilof xatti-harakatlar o'z ta'siriga ega bo'lmay qoladi. Ijtimoiylashuv natijasida shaxslar ezgulik va adolat, inson sha'ni va uning toptalishi hamda erkinlik va qullik kabi qonuniyatning mavjudligini anglab idrok etishadi. "Nima yaxshi-yu nima yomonligini" tushunib yetishda esa ularga aynan huquqiy savodxonlik, yordam beradi. Huquqiy ong huquqiy madaniyat bilan uzviy bog'liq bo'lib, uni inson, inson ongi va faoliyatisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Huquqiy ongning jamiyat hayotini tashkil etishga ko'rsatadigan ta'siri beqiyosdir. Zikr etilgan ta'sirni ijtimoiy munosabatlarga ta'sir ko'rsatish vositalaridan biri sifatida huquqiy ongni huquqiy tartibga solish mexanizmiga taalluqliligi bilan izohlash mumkin. Uning huquqiy tartibga solish mexanizmi tarkibiy qismi ekanligining xususiyati shundan iboratki, huquqiy ongning roli huquqiy ta'sir ko'rsatishning hech bir bosqichi bilan cheklanmaydi. Huquqiy ong huquq ijodkorligi bosqichida ham, huquqni amalga oshirish bosqichida ham amal qiladi.

Mamlakatimizda mustaqillikka erishganimizdan so'ng aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini oshirishga katta e'tibor berib kelinmoqda. Jumladan, 1997yil 29-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan

¹ U. Tajixanov A.Saidov Huquqiy madaniyat nazariyasi.

“Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish milliy dasturi” qabul qilingan edi. Unda aholi huquqiy madaniyat darajasining oshirilishi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati xodimlarining bilimdonligiga ko‘p jihatdan bog‘liqligi, huquqiy madaniyatning ilmiy asoslarini tadqiq etishni rag‘batlantirish, ijtimoiy – huquqiy tadqiqotlarni tashkil etish va boshqa masalalar o‘z aksini topgan. Biroq bugungi kunga kelib zamon o‘zgarishi, fuqarolarning fikr yuritish darajasi o‘zgarganligi sababli ushbu milliy dasturni yangilash vazifasi qo‘yilmoqda. Bundan tashqari 2017 –yil 7- fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategyasi to‘g‘risida”gi Prezident farmoni, 2017-yil 7- sentabrda qabul qilingan “Huquqiy axborotni tarqatish va undan foydalanishni ta‘minlash to‘g‘risida”gi qonun, 2018- yil 13- apreldagi “Davlat huquqiy siyosatini amalga oshirishda adliya organlari va muassasalari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora – tadbirlari to‘g‘risida”gi Prezident farmoni, 2019-yil 9- yanvardag “ Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi Prezident farmoni va boshqa me‘yoriy – huquqiy hujjatlarning qabul qilinganligini ko‘rishimiz mumkin. Aholining qonunlarga huquqiy jarayonlarga ishtirokini va ularning xabardorlik darajasini aniqlash uchun alohida jamoatchilik fikri so‘rovlari ham o‘tkazilib turiladi. Misol tariqasida 2017-yilda “Ijtimoiy fikr” jamoatchilik fikrini o‘rganish Markazi tomonidan “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25 yilligi “ mavzusida jamoatchilik fikri so‘rovi o‘tkazilgan edi. O‘tkazilgan so‘rov ma‘lumotlariga ko‘ra, fuqarolarning mutlaq ko‘pchiligi, ya‘ni 90,5 foizi O‘zbekiston Konstitutsiyasini “mamalakatdagi huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi bosh hujjat”, deb hisoblaydi. Aholining huquqiy ong va huquqiy

madaniyatini yaxshilash maqsadida “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi Prezident Farmoni qabul qilindi. Ushbu farmonda: jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirib borish uchun qonun ustuvorligini ta’minlash va qonuniylilikni mustahkamlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi, deya ta’kidlab o‘tilgan. Shu o‘rinda aytib o‘tish joizki, O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish sohasida muvofiqlashtiruvchi davlat organi bo‘lib hisoblanadi. Hozirda farmonga asosan shaxsan Adliya vaziri Ruslanbek Davletov boshchiligidagi Advice.uz huquqiy axborot tizimi faoliyat ko‘rsatmoqda, xususan mamalakamiz ko‘plab fuqarolari ushbu tizimdan bir necha bor foydalanib savollariga yetarlicha javob olishmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimizda huquqiy nigilizim holatlarining oldini olish masalasiga ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. Uni mumkin qadar kamaytirishning maxsus vositalariga qabul qilinayotgan qonunlarning lozim darajadagi sifatini ta’minlash, qonuniylilik va xuquq-tartibotni mustahkamlash, sudning rolini oshirish aholini huquqiy tarbiyalash, yuridik ta’lim va tarbiyani davr talablari bilan muvofiq xolatga keltirish kabilar kiradi. Shu bilan birga, xuquqni muxofaza qilish tizimi barcha subyektlarining xuquqiy madaniyatini yanada yuksaltirish bo‘yicha izchil ish olib borish lozim. Shu bilan birga mamlakatimizda davlat idoralari, shuningdek xuquqni muxofaza qiluvchi organlar xodimlarining xuquqiy savodxonligi va xuquqiy maadaniyatini yuksaltirish maqsadida qator institutlar va markazlar faol ish olib bormoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti xuzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi, Adliya vazirligi xuzuridagi

Respublika yuristlar malakasini oshirish markazi, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi, Toshkent davlat yuridik universiteti kabilar shular jumlasidandir. Mamlakatimizda shaxs xuquqiy ongi va madaniyatini, uning xuquqiy faoliyatini, xuquqiy ta'lim va tarbiya tizimining mustaxkam qonunchilik asoslarini belgilovchi qator normativ-xuquqiy hujjatlar qabul qilinganligini alohida aytib o'tish kerak. Jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamalakatni modernizasiya va isloh etish jarayonida olib borilayotgan islohotlar ijtimoiy munosabatlarning, shu jumladan, shaxs-jamiyat-davlat munosabatlari tizimining mazmun va mohiyatini muayyan darajada o'zgarishiga olib kelganligini qayd etish joiz. Ayniqsa, davlat va jamiyat ishlarini boshqarishda fuqarolarning ishtiroki doirasining kengayotganligi, bunda fuqarolik jamiyati institutlari, yani siyosiy partiyalar, jamoat tashkilotlari, ommaviy axbarot vositalarining ham shaxs siyosiy-xuquqiy faolligini kafolatlovchi, ham davlat hokimiyati va mansabdor shaxslar ustidan jamoat nazoratini o'rnatuvchi tuzilma sifatidadagi o'rni va ahamiyati oshib borayotganligini kuzatish mumkin.²

Xulosa qilib aytganda, huquqiy ong va huquqiy madaniyat bosqichma-bosqich shakllanib boradigan jarayon hisoblanadi. Huquqiy madaniyatning yuksalishi esa qonunga itoat tuyg'usini rivojlanishiga olib keldi. Hozirgi kunda mazkur masala davlat siyosati darajasiga ko'tarilmoqda, shu maqsadda fuqarolarning huquqiy ongi, huquqiy madaniyati, ta'lim-tarbiyasi, huquqiy savodxonligini yanada yuksaltirish, yoshlarning huquq sohasiga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, ularni huquqiy jihatdan yetuk va barkamol avlod etib tarbiyalash asosiy maqsad va muddaolardan biri hisoblanadi. Prezidentimiz

² Sh. Saydullayev Davlat va huquq nazariyasi.

Shavkat Mirziyoyevning - “Biz qanchalik mukammal qonunlar yaratmaylik, qanday islohotlar o‘tkazmaylik agar fuqarolarimizning huquqiy bilimi, ongi va madaniyati yetarli bo‘lmasa kutilgan natijalarga erishish mushkul bo‘ladi.³ Huquqshunos olimlarning bundan bir necha asr avval “Huquqni anglash mas’uliyat hissini rivojlantiradi”, deb aytgan hikmatli so‘zlari hech qachon o‘z dolzarbligini yo‘qotmaydi. Boshqacha aytganda Konstitutsiya va qonunlarga hurmat, huquqiy ong va huquqiy madaniyat har bir fuqaroning, har bir mansabdor shaxsning hayot va faoliyat tarziga aylanmog‘i kerak. Biz huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish borasidagi ishlarimizni uzliksiz davom ettirishimiz zarur. Huquqiy tarbiyani maktabgacha ta’lim tizimidan boshlashimiz, bu boradagi ilk ko‘nikmalar ona allasi kabi farzandlarimiz qalbidan umrbod joy olishi darkor. Konstitutsiyamiz har bir fuqaroning ongi va qalbidan chuqur joy olgan, ularning huquq va erkinliklarini to‘liq kafolatlaydigan haqiqiy hayot qomusiga aylanmog‘i lozim. Har bir soha va yo‘nalish, ta’limning barcha bosqichlari uchun huquqiy madaniyatni yuksaltirishning ilmiy asoslangan dasturi tayyorlanishi kerak. Bunda, avvalambor, Konstitutsiyani o‘rganishga jiddiy yondashish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 1.T.Odilqoriyev. Davlat huquq nazariyasi; darslik. -T 2018 <<ADOLAT>>.

³ www.Zarnews.uz.

2. Prezident Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 27 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'ruzasi. www.Zarnews.uz.
3. Islomov.Z.M.Davlat va huquq nazariyasi.-T.: Adolat, 2007.